



Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 21, p. 147-162, Autumn 2022

Hatay Sofular Köyü Ağızından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar I* Contributions to the Compilation Dictionary from the Dialect of Hatay Sofular Village I

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1117957>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliř Tarihi /
Article Arrival Date
17.05.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
03.08.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2022

Asya Studies

Doç. Dr. Ahmet Hařımi
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü
hasimi_ahmet@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-9244-8157>

Mustafa Demir
Öğretmen / Millî Eğitim Bakanlığı
lijepa_juta@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-0474-8935>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Beşeri ve Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 07.08.2020 tarih ve 05 belge numarası onayı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Öz

Ağızlar, bir milletin dil ve kültürünü koruyan ve sonraki nesillere aktaran bir dildeki belli bölgelere mahsus özel konuşma biçimleridir. Ağızlar yazı diliyle eş zamanlı olarak kullanılır ve yazı diline göre daha hızlı değişir. Kitle iletişim araçlarının hızla yaygınlaşması Türkiye Türkçesi ağızlarının hızla yok olmasına yol açmaktadır. Türkiye Türkçesi ağızlarındaki söz varlığı tespit çalışmalarından hareketle Derleme Sözlüğü hazırlanmıştır. Bu sözlük çok kıymetli olmakla birlikte Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan pek çok söz varlığı daha sonra yapılan çalışmalarda ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada Türkiye Türkçesi ağızlarından Hatay ili Antakya merkez ilçesine bağlı Sofular köyü ağızından söz varlığı derlemesi yapılmıştır. Çalışmaya konu olan Sofular köyünün bulunduğu bölge tarih boyunca Akalar, Babiller, Hititler, Asurlular, Sakalar, Persler, Makedonyalılar, Romalılar, Müslüman Araplar ve Türklerin yönetimi altına girmiştir. Bu çalışmada derlenen söz varlığı; Derleme Sözlüğü'yle karşılaştırılarak Derleme Sözlüğü'nde farklı anlamda bulunan, Derleme Sözlüğü'nde aynı anlama gelip de farklı biçimde bulunan, Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan, Derleme Sözlüğü'ndekiyle aynı biçim ve anlamda kullanılan kelimeler şeklinde sınıflandırılmıştır. Derlenen söz varlığı unsurlarının bir kısmı bugün arkaik sayılabilecek tarihî Türk lehçelerinde de kullanılan kelimelerdir. Bu ve benzeri çalışmalarda da değinildiği üzere Türkiye Türkçesi ağızlarından yapılan söz varlığı derleme çalışmaları Derleme Sözlüğü'ne katkı sunmaya devam etmektedir. Günden güne yok olmaya devam eden Türkiye Türkçesi söz varlığının, derleme çalışmalarıyla kayıt altına alınması önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sofular köyü, Söz Varlığı, Derleme Sözlüğü, Katkı

Abstract

Dialects are special forms of speech specific to certain regions in a language that preserve the language and culture of a nation and transfer it to the next generations. Dialects are used simultaneously with written language and change faster than written language. The rapid spread of mass media leads to the rapid disappearance of Turkey Turkish dialects. Compilation Dictionary has been prepared based on the vocabulary determination studies in Turkey Turkish dialects. However, this dictionary is very valuable, many vocabulary that are not found in the Compilation Dictionary appear in later studies. In this study, a vocabulary compilation was made from the dialect of Sofular village of Hatay province Antakya central district, one of the dialects of Turkey Turkish. The region of Sofular village, which is the subject of the study, has been under the rule of Achaeans, Babylonians, Hittites, Assyrians, Sakas, Persians, Macedonians, Romans, Muslim Arabs and Turks throughout history. In this study, the compiled vocabulary was compared with the Compilation Dictionary and classified as words that have different meanings in the Compilation Dictionary, have the same meaning in the Compilation Dictionary but in a different form, are not found in the Compilation Dictionary, and are used in the same form and meaning as in the Compilation Dictionary. Some of the compiled vocabulary elements are the words used in historical Turkish dialects that can be considered archaic today. As mentioned in this and similar studies, vocabulary compilation studies made from Turkey Turkish dialects continue to contribute to the Compilation Dictionary. It is important to record the vocabulary of Turkey Turkish, which continues to disappear day by day, through compilation studies.

Keywords: Sofular Village, Vocabulary, Compilation Dictionary, Contribution

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Haşımi, A. ve Demir, M. (2022). Hatay Sofular Köyü Ağızından Derleme Sözlüğüne Katkılar I. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(21), 147-162.

GİRİŞ

Türkiye Türkçesi ağız araştırmaları, Türkçenin önemli çalışma alanlarından birisidir. Somut olmayan kültür ürünleri milletlerin kültür hazinelerini yansıtan önemli unsurlardandır. Ağızlar da somut olmayan kültür unsurlarındandır. Diğer somut olmayan kültür unsurları gibi ağızlar da çeşitli etkiler altında hızla yok olmaya yüz tutan kültürel unsurlardandır.

XIII-XV. yüzyıllar arası Oğuzların kendi ölçünlü dillerini oluşturmaya başladıkları dönemdir. Oluşturulan bu ölçünlü dilin yanı sıra halkın konuştuğu çeşitli ağızlar da bulunmaktadır. Bu ağızların nitelik ve nicelikleri hakkında yeterince kaynak ve araştırma mevcut değildir. 17. yüzyılda kaleme alınan Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde bazı bölge ağızları hakkında söz varlığına dayalı az da olsa bilgiler mevcuttur. Ağızlarla ilgili diğer bilgi kaynakları ise 16. yüzyılda yazılmış Müyessiretü'l-Ulûm, 19. yüzyıla ait Kavâid-i Osmaniye ve Kavâid -i Lisân-ı Türkî gibi dil bilgisi kitaplarıdır. Bu kitaplar, dolaylı olarak ağızlar hakkında bazı bilgiler vermektedir (Haşimi, 2016: VI).

Doğrudan Anadolu ağızlarını inceleyen çalışmalar, ilk olarak yabancı bilim insanlarınınca (Maksimov, 1867; Kúnos, 1892; Halasz, 1892; Jakob, 1893; Pisarev, 1900; Bonelli, 1893, 1900, 1902) XIX. yüzyılın sonlarında makale seviyesinde başlayan çalışmalardır. Bu konuyu 20. yüzyılın başlarında doğrudan ele alan ilk Türk bilim insanları ise Necip Asım Yazıksız (Balhasanoğlu) ve Ömer Asım Aksoy'dur. Daha sonra Ahmet Caferoğlu, Anadolu ve Rumeli ağızlarından malzeme toplayarak bunları ses ve şekil açısından incelemiştir. Zeynep Korkmaz, Sadettin Buluç, Selahattin Olcay, Hamza Zülfikar, Turgut Günay, Ahmet Bican Ercilasun, Efrasiyab Gemalmaz ve Tuncer Gülensoy bu çalışmaları daha da ileriye taşımışlardır. Tuncer Gülensoy ve Ercan Alkaya tarafından hazırlanan Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası adlı kitapta 2011 yılı itibarıyla bitirme tezi, yüksek lisans ve doktora tezi olmak üzere toplam 3392 adet ağızlarla ilgili bilimsel çalışma tespit edilmiştir. Serdar Bulut tarafından yazılan Türkiye Türkçesi Ağızları Üzerine Çalışma Yapılmayan İl ve İlçeler adlı makalede de Türkiye Türkçesi ağızları üzerine 2013 yılı itibarıyla çalışma yapılmamış il ve ilçe ağızları detaylı şekilde verilmiştir. Hâlen birçok üniversitede akademik seviyede ağız araştırmaları devam etmektedir. Bunun yanı sıra ağızlarla ilgili amatör seviyede, özellikle sözlük bilgisi açısından, birçok derleme yapılmıştır (Haşimi, 2016: VI).

Bu bilinçle Türk dili bilim insanları Türkiye Türkçesi ağızlarının derlenmesi, incelenmesi ve sınıflandırılmasında önemli çalışmalar ortaya koymuşlardır. Bunlardan birisi de Karahan'ın, Anadolu Ağızlarının Sınıflandırması adlı çalışmasıdır. Karahan bu çalışmasında, o güne kadar yapılan ağız çalışmalarından hareketle Türkiye Türkçesi ağızlarını Kuzeydoğu Grubu, Doğu Grubu ve Batı Grubu Ağızları olmak üzere üç ana ağız bölgesine ayırmıştır. Bu sınıflandırmada Hatay ağızı, Batı Grubu Ağızlarından VII. alt grubu içerisine alınmıştır (Karahan, 1996: 171).

Yazı dili bir devlet otoritesi tarafından bir bölge ağızı esas alınarak oluşturulur ve otoritenin kontrolü altında gelişir. Yazı dilinin aksine konuşma dili daha doğal bir ortamda gelişir. Konuşulan her bir ağız, Türkçenin doğal akışını ve buna bağlı olarak zenginliğini gösteren çok önemli kaynaktır. Bu nedenle konuşma dili de yazı dili kadar önemlidir. Bu sebeple yazı dili konuşma dilinden ses, şekil ve kavram alanı gibi birçok yönden konuşma dilinden faydalanır. Ağızlardan söz varlığı derleme çalışmaları ise ses, anlam ve şekil bakımından Türkçenin bazı meselelerinin aydınlatılmasında ve dilin zenginliğini ortaya konulmasında ve gelişiminin gösterilmesi açısından değerlidir.

Yapılan ağız araştırmalarında dil bilgisi özelliklerinin yanında folklorik malzeme ve söz varlığını da görmek mümkündür. Özellikle 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin açılması ile birlikte 26 Eylül 1932'de Birinci Türk Dil Kurultayı toplanmıştır. Kurultayda alınan kararlar doğrultusunda Türkiye Türkçesi ağızları daha çok önem kazanmıştır. Özellikle Söz Derleme Talimatnamesi ile 1933'te Türkiye'de büyük bir derleme seferberliği başlatılmıştır. Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin bastırması olduğu fişler Anadolu'nun birçok iline ve beldesine gönderilmiştir. Anadolu'dan gönderilen fişler düzenlenerek 1939-1951 yılları arasında Söz Derleme Dergisi dört cilt olarak yayımlanmıştır. Bu ciltlere 1952'de beşinci, 1957'de altıncı ciltler eklenmiştir. 1957 yılında Söz Derleme Dergisi üzerindeki çalışmalar sona ermiştir (Erdoğan, 2020; Derleme Sözlüğü [DS], 1: IX).

Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan birçok çalışmada metin derlemesi ve incelemenin yanında derlenen metindeki kelimeler için sözlük bölümü de yer almaktadır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: (bkz. Öztürk, 2009 ve 2015; Özçelik, 1997; Sis, 2010). Bunun yanı sıra doğrudan söz varlığı çalışmaları da bulunmaktadır. Doğrudan söz varlığına ait çalışmalar için de şu çalışmalara bakılabilir: (bkz. Buran ve İlhan, 2008; Küçük ve Ateş, 2017; Bulut, 2018; Telli ve Bulduk, 2018). Bunlardan başka Derleme Sözlüğü'ne katkı mahiyetinde müstakil çalışmalar da bulunmaktadır. Bu son bahsedilenler de kendi içerisinde kelimelerin etimolojik incelemeleri, Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan kelimeler ve

Derleme Sözlüğü'nde bulunup da Derleme Sözlüğü'nden farklı anlamda kullanılan kelimeler veya bazı bölge ağızlarından belirli konularla ilgili söz derlemeleri gibi farklı yöntemlerle meseleyi ele alan çalışmalar için de şu kaynaklara bakılabilir: (bkz. Biray, 2019; Bulut, 2020; Gürsoy, 2020; Çiftçi, 2017; Efe, 2020; Demirtaş, 2017; Ölmez, 2020; Türk ve Koç, 2021).

Bölge ağzından yapılan söz varlığı derlemeleri, daha önce meydana getirilen Derleme Sözlüğü ile karşılaştırıldığında; bazı kelimelerin Derleme Sözlüğü'ndeki anlam ve biçiminde kullanıldığı görülür. Bazı kelimelerin ise anlam ve biçim bakımından Derleme Sözlüğü'nde bulunmadığı görülür. Bunun yanı sıra bazı kelimelerin biçim bakımından Derleme Sözlüğü'nde bulunurken bölge ağzında farklı anlamlarda kullanıldığı bazı kelimelerin de biçim bakımından da farklı olmakla birlikte anlam bakımından Derleme Sözlüğü ile aynı anlamda kullanıldığı görülür.

Hatay ve Sofular Köyü Tarihi

Sofular köyü ağzından yapılan derlemelerin incelenebilmesi için bölgenin etnik yapısı ile ilgili bilgiler önem arz etmektedir. Bölgede tarih boyunca hangi milletler yaşamış, Türk unsurları bölgeye ne zaman yerleşmiş, yerleşim biriminin yakınlarında hangi diller konuşulmakta ve hangi kültürler bulunmaktadır, gibi soruların cevaplandırılması çalışmanın sağlıklı yürütülmesine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda aşağıda bu sorulara cevap verecek kısa bilgiler yer almaktadır.

Hatay; tarih boyunca Akalar, Babiller, Hititler, Asurlular, Sakalar, Persler, Makedonyalılar, Romalılar ve Bizanslılar'ın yönetimi altına girdi (bkz. Tunç, Şahin, Önsüren ve Zeytun, 2001). 638'de Yermük Savaşı'nda Bizanslıları mağlup eden Müslümanlar, Antakya'yı fethetti. 786-809 yılları arasında Abbasi Halifesi Memun zamanında bölgeye çok sayıda Türk yerleştirildi. Şehir 969'da yeniden Bizanslıların hâkimiyetine girdi. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Süleyman'ın şehri almasıyla 1084'ten itibaren bölge tekrar İslam hâkimiyetine girdi. Şehir 1098'de Haçlılar tarafından ele geçirildi. 1191'de Selahaddin Eyyubî, Bakras ve Darb-ı Sak kalelerini fethetti. 1268'de Sultan Baybars, Antakya'yı ele geçirerek Antakya Kontluğuna son verdi. Bölge daha sonra Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi dönüşünde 28 Ağustos 1518'de Halep'e girmesiyle Osmanlı idaresine geçti (Melek ve Pehlivanlı, 2013).

Eski ismi Sofu olan Sofular köyü, Hatay'ın merkez ilçelerinden biri olan Antakya'ya bağlıdır. Bu yerin ismi *sufi* kelimesinden gelmektedir. Sofular köyü, Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'in 1516 yılında Mısır'a düzenlediği sefer esnasında kurulmuştur. 5 Haziran 1516'da Mısır seferine çıkan Sultan, Yayladağı civarında ordugâhını konaklatmıştır. Kızılgöl denilen mevkide de otağını kurmuştur. Yavuz Sultan Selim, ordusunun güvenliğini sağlamak için bugünkü Defne ilçesi sınırları içerisinde yer alan Aşağı Okçular köyüne bir okçu birliği; Yayladağı ilçesine bağlı Yukarı Okçular köyüne de başka bir okçu birliği konuşlandırmıştır. Bu yerlerin ismi günümüze kadar gelmiştir. Mısır'a yapılacak sefer, yaz aylarına denk geldiğinden havaların sıcak olmasından dolayı Yavuz Sultan Selim bu sefere dayanamayacak olan hasta ve yaşlı kimseleri Sofular köyüne bırakmış ve başlarına da din adamlarını, sufileri bırakmıştır. Köy daha sonra din adamlarının merkezi hâline gelmiş olup köyde din üzerine eğitimler verilmeye başlanmıştır. köyün ismi daha sonra Sofular olarak kalmıştır.

Yerleşim yerinin yakınlarında Arapça konuşurlar da bulunmaktadır. Sofular köyü ağzında kullanılan bazı kelimeler Arapçadan ödünçlenmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada kültür analizi yöntemine başvurulmuştur. Bu yöntemle bilindiği üzere küçük bir topluluğun kültür özelliklerini tespit ederek bunları yazıya geçirmek mümkündür. Kaynak kişilerle samimi bir ortam oluşturularak kişilerin gündelik hayatı ve kültür özelliklerine ait kelimeler bu yöntemle tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu Antakya Sofular köyü'nden tespit edilen on bir kişi oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Sofular köyünden onbir kişiyle muhtelif zamanlarda ve yaklaşık olarak her biri yarımşar saat süren bireysel görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde kaynak kişilere nesnelere ve soyut kavramlarla ilgili isimleri tespit etmek için çeşitli sorular sorulmuş, tespit edilen kelimelerin kaynak kişi tarafından cümlede kullanması istenilmiştir. Daha sonra bu kelimelerin anlamı ve cümlede kullanılışı yazıya geçirilmiştir.

Yazıya geçirilen bu kelimeler daha sonra Türkçe Sözlük ve Derleme Sözlüğü'yle karşılaştırılarak bu sözlüklerde anlam ve biçim yönünden farklılık gösterip göstermemesi açısından sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma içerisinde bazı kelimelerin kökeni hakkında da bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Beşeri ve Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Karar Tarihi: 07.08.2020

Belge Numarası: 05

BULGULAR

Derleme Sözlüğünde Farklı Anlamda Bulunanlar

aspap: Eşya

“*Şu aspapları mutfağa goyan mı?*”

Sofular köyü ağzında “eşya” anlamında kullanılan bu kelime DS’de bu anlamıyla kullanılmaz. Bu kelime DS’de “elbise” (DS I) anlamında kullanılır.

aşkar: Sarışın

“*Fatma Hanım bir aşkar gelin almış çok güzel.*”

Sofular ağzında “sarışın” anlamında kullanılan bu kelime DS’de bu anlamıyla kullanılmaz. DS’de bu kelime “(I) Kızıl yüzlü ve yarasa tüylü kişi. (II) Kula donlu at. (III) Çamaşırda çıkarılması güç leke. (IV) Hayvanların başındaki beyazlık. (V) Yüz, çehre. (VI) Küllü su. (VII) Kök boya ile boyanmadan önce, ipliklerin çabuk solmaması için yapılan kimyasal işlem ve bu işlemde kullanılan sıvı. (VIII) Renk, boya.” (DS I) anlamlarında kullanılır. Bu kelime Arapça *aşkar* kelimesinden ödünçlenmiştir (<https://tevakku.com.>).

avut: Yanak.

“*Soğuktan çocuğun avutu kızarmış.*”

Bu kelime DS’de “avurt, yüz” (DS I) anlamında kullanılırken Sofular köyü ağzında sadece “yanak” anlamında kullanılır.

eğrice: Gübre böceği.

“*Geçen tarlaya dökdüğüm gübreden hep eğrice çıktı.*”

Sofular ağzında “gübre böceği” anlamında kullanılan bu kelime DS’de bu anlamıyla bulunmaz. Bu kelime DS’de “(I) Su sineği. (II) Hıdırellez günü. (III) Nevruz. (IV) Mazının tekerleğe yakın yerde içinden geçtiği yarım daire şeklindeki ağaç. (V) Bir çeşit koyun hastalığı. (VI) Butların topak etlerinden yapılan pastırma parçası. (VIII) Baldır siniri. (IX) Hayvanlara dadanan, eğri belli, boz renkli bir çeşit sinek, sığır sineği, bügelek.” (DS V) anlamlarında kullanılır.

endi: İşte o.

“*Sen baña geçen sormuştun bu mu diye, ya evet endi.*”

Sofular köyü ağzında “işte o (gösterme edatı)” anlamında kullanılan bu kelime DS’de bu anlamıyla kullanılmaz. Bu kelime DS’de “evvelki” (DS V) anlamında kullanılır.

helgin: Hamur leğeni.

“*Saňa zahmet şu helgini vèr de ekmek yapacām.*”

Sofular ağzında “bakır ve alüminyum gibi madenlerden yapılan hamur leğeni” olarak kullanılan bu kelime DS’de “(I) Helke. (II) Büyük bakır leğen. (III) Ateş küreği. (IV) Su, süt vb. şeyleri koymaya yarayan, çoğunlukla bakırdan yapılan, bakraçtan büyük bir çeşit kova. (V) Erzak ambarı.” (DS VII) anlamlarında kullanılır.

hoshana: Demir su bardağı.

“*Bir hoshana su getir de içek.*”

Sofular köyü ağzında “demir su bardağı” anlamında kullanılan bu kelime DS’de bulunmamaktadır. DS’de bu kelime “(I) guşana: tencere. (II) koşana: Koyunları sağmak için kullanılan üstü kapalı koyun ağılı.” (DS VIII) olarak kullanılır.

kani: Nine

“*Bayramda kanimin elini öpmiye gidecem.*”

Sofular ağzında “nine” anlamında kullanılan bu kelime DS’de bu anlamıyla bulunmaz. DS’de bu kelime “yenge, topaç ve hızarıcı tezgâhı” (DS VIII) kavramları karşılığında kullanılır.

kernep: 1. Banyoda kullanılan plastik su dökme kabı. 2. Kepçe.

“*Sıcağ su kernepi eriddi.*”

“Bir kernep daha çorba goy çok acıydım.”

Sofular köyü ağzında “kernep” sözcüğünün karşıladığı kavram Derleme Sözlüğü’nde yoktur. Derleme Sözlüğü’nde bu kelime “sukabağı” anlamında bulunmaktadır (DS VIII). Bu kelime de Arapça *kerneb* kelimesinden ödünçlenmiştir (<https://tevakku.com>).

kesnik: Çökelek.

“Bu kesniği dedem getirdi. Çoğ lezzetli.”

Sofular köyü ağzında “kesnik” sözcüğünün de karşıladığı kavram Derleme Sözlüğü’nde aynı biçimde fakat “kesilmiş süt” anlamında bulunmaktadır (DS VIII).

kirmen: Oyuncak topaç.

“En iyi dönen kirmen kimininki? Benimki çok hızlı.”

Sofular köyü ağzında “oyuncak topaç” anlamında kullanılan kelime DS’de bu anlamda kullanılmamaktadır. DS’de bu kelime “(I) Elde yün eğirmeye yarayan araç. (II) Yün, iplik eğirmeye yarayan araç. (III) Yün eğirmede kullanılan tahta alet.” (DS VIII ve XII) anlamlarında bulunmaktadır.

mafrak: Kavşak

“Köydeki mafragda traktör gaza yapmış.”

Sofular köyü ağzında “kavşak” kavramı karşılığında kullanılan bu kelime DS’de bu anlamıyla kullanılmaz. Bu kelime DS’de “Leblebicilerin tavada kavrulmuş nohutu karıştırırken kullandıkları silindirik biçimindeki ağaç.” (DS IX) kavramı karşılığında kullanılır. Bu kelime de Arapçada *mafrak* biçiminde ve “ayrım, yol ayrımı” karşılığında kullanılır (<https://tevakku.com>).

mülke: Bahçeyi sulamak.

“Yarın sennen mülke yapag.”

Sofular köyü ağzından derlenen mülke sözcüğünün karşıladığı kavram da Derleme Sözlüğü’nde yoktur. Derleme Sözlüğü’nde bu sözcüğün “bülke” biçimine rastlanır. DS’de “bülke” sözcüğünün “(I) Şadırvanlarda su çıkan taş, fiske. (II) Hamamın ortasındaki sıcak su çıkan yer.” (DS II) anlamları bulunmaktadır.

ölle: İki katlı ev.

“Bizim ev ölle. Birinci gadda ben, ikinci gadda babam oturuyo.”

Sofular köyü ağzında “iki katlı ev” olarak kullanılan bu kelimeye de DS’de bu anlamda rastlanmamaktadır. Bu kelime DS’de “Yazın bağ ve bahçelerde yapılan çardak.” (DS IX) karşılığında kullanılır. Arapçada “iki kat” anlamında kullanılan *ülle* kelimesi Sofular ağzında *ölle* biçiminde ve “iki katlı ev” karşılığında kullanılır (<https://tevakku.com>).

önkü: Su.

“Tarlaya önkü vermiye gidecem.”

Sofular ağzında “su, sulama suyu” anlamında kullanılan bu kelime DS’de bu anlamıyla kullanılmaz. DS’de bu kelime “(I) O (nesne). (II) İlk, önceki, birinci. (III) Orada, burada, şurada. (DS IX); (IV) İşte, o. (V) Yanındaki. (VI) Gösterme edatı.” (DS XII) anlamlarında kullanılır.

poy: akrep

“Ğara poy nediye ısıracadı beni.”

Sofular ağzında “gübre böceği” anlamında kullanılan bu kelime de DS’de bu anlamıyla bulunmaz. Bu kelime DS’de “Tohumları kırmızıbiber benzeyen ve karabiberle karıştırılarak pastırma çemeninde kullanılan bir bitki.” (DS IX) kavramı karşılığında kullanılır.

sofa: Salon

“Ağşam yemēni sofada yiyeg.”

Sofular ağzında “salon” anlamında kullanılan bu kelime DS’de bu anlamıyla kullanılmaz. DS’de bu kelime “(I) Evlerin önündeki geniş balkon. (II) Cami girişlerinde kapının iki yanındaki yerler. (III) Su taşı.” (DS X) anlamlarında kullanılır. Bu kelime de aynı anlamdaki Arapça *suffa* kelimesinden ödünçlenmiştir (<https://tevakku.com>).

şaplak: Banyoda kullanılan demir su dökme kabı.

“Banyoda şaplak yere düşüncü gorkdum.”

Sofular köyü ağzından derlenen “şaplak” sözcüğünün karşıladığı kavrama yakın olarak Derleme Sözlüğü’nde “şaplak” biçiminde ve “Topraktan, ağaçtan yapılmış, ağzı geniş su kabı.” karşılığında rastlanır (DS 10).

urga: Un

“Bu urga ile yapılan ekmek çok lezzetli oluyo.”

Sofular köyü ağzında genel anlamda “un” olarak kullanılan bu kelime DS’de bu anlamıyla kullanılmaz. DS’de bu kelime “urga” ve “uğra” biçiminde “Yufka açılırken, hamurun tahtaya yapışmaması için kullanılan kalın un” (DS XI) kavramı karşılığında kullanılır.

zank: Kalp krizi.

“Benim dedem zank geçirig ölmüş.”

Sofular köyü ağzında “kalp krizi” anlamında kullanılan bu kelime DS’de bu anlamıyla kullanılmaz. Bu kelime DS’de “birdenbire” (DS XI) anlamında kullanılır.

zokmak: Dar sokaklar.

“Bu zokmağdan araç geçmez geri dönüñ.”

Sofular köyü ağzında “zokmak” sözcüğünün karşıladığı kavram Derleme Sözlüğü’nde aynı biçimde fakat “çıkılmaz sokak” anlamında bulunmaktadır (DS XI Antakya/Hatay). Bu kelime bölgede konuşulan mahalli Arapçada “kıvrımlı sokak” karşılığında kullanılır. Standart Arapçada kullanılmaz (M. Onur, Kişisel İletişim, 29 Temmuz 2022).

Aynı Anlama Gelip de Farklı Biçimde Bulunanlar

bandıra: Domates.

“Bu köy bandırası her yerde olmaz.”

Sofular köyü ağzından derlenen “bandıra” sözcüğünün karşıladığı kavrama yakın olarak Derleme Sözlüğü’nde “banadura ve bandura” biçimlerinde ve “domates” karşılığında rastlanır (DS 2). Bu kelime de standart Arapçada *bendūra* biçiminde ve “domates, domates fidanı” karşılığında kullanılır (<https://tevakku.com>).

bıldız: Geçen yıl.

“Sennen eñ soñ bıldızın görüşmüşdüg. Heç arayıp sormuyoñ.”

Sofular köyü ağzında kullanılan “bıldız” sözcüğünün karşıladığı kavrama Derleme Sözlüğü’nde “bıldır” biçiminde ve “geçen yıl” karşılığında rastlanır (DS III). Oğuz grubu lehçelerinde *bir yıldır* > *bıldır* biçiminde kullanılan bir kelimedir. Kelimenin sonunda *r/z* denklğine uygun olarak ses değişimi vardır.

dahnek: Sopa.

“Seni dahnekken döverim.”

Sofular köyü ağzında kullanılan “dahnek” sözcüğünün karşıladığı kavrama Derleme Sözlüğü’nde “değnek” biçiminde ve “ağaç sopa” karşılığında rastlanır (DS Erzincan ve Yöresi Ağzı).

dımdım: Saz.

“Hele getir şu dımdımı da birez neşeleneg.”

Sofular köyü ağzından derlenen “dımdım” sözcüğünün karşıladığı kavrama yakın olarak Derleme Sözlüğü’nde “dıñdın” biçiminde ve “Çocuk dilinde saz vb. müzik aletlerine verilen ad.” karşılığında rastlanır (DS 4).

gali: Artık.

“Ben size gali bi daha gelmem.”

Sofular köyü ağzında kullanılan “gali” sözcüğünün karşıladığı kavrama Derleme Sözlüğü’nde “gâli” biçiminde ve “artık, bundan böyle” karşılığında rastlanır (DS VI).

hana: Nerede, anlamında bir söz.

“Benim telifunum hana?”

Sofular köyü ağzında kullanılan “hana” sözcüğünün karşıladığı kavrama Derleme Sözlüğü’nde “hani” biçiminde ve “hani, nerede” karşılığında rastlanır (DS III).

kasrin: Buğday saplarının orta kısmı.

“Bu ğasrinneri al hayvannara vër yesiñler.”

Sofular köyü ağzından derlenen “kasrin” sözcüğünün karşıladığı kavrama yakın olarak Derleme Sözlüğü’nde (Antakya/Hatay ağzında) “kasrın” biçiminde ve “iri saman, harman artığı” karşılığında rastlanır (DS 8). Bu kelime de bölgede kullanılan mahalli Arapçada *kasrîn* biçiminde ve aynı anlamda kullanılır (<https://tevakku.com>).

kertüş: Kertenkele.

“Bizim ahır kertüş dolu bunnarı nasıl atabilirim ahırdan?”

Sofular köyü ağzında kullanılan “kertüş” sözcüğünün karşıladığı kavrama Derleme Sözlüğü’nde “kertiş” biçiminde ve “kertenkele” karşılığında rastlanır (DS VIII).

lakin: Leğen.

“Bir lakin getir de kısır yapag.”

Sofular köyü ağzında kullanılan “lakin” sözcüğünün karşıladığı kavrama Derleme Sözlüğü’nde “leğen” biçiminde ve “leğen” karşılığında rastlanır (DS IX). Bu kelime de standart Arapçada *lekan* biçiminde ve “altı dar, üstü geniş bakır kap” karşılığında kullanılır (<https://tevakku.com>). Kelime mahalli Arapçada *lakın* biçiminde kullanılır (M. Onur, Kişisel İletişim, 29 Temmuz 2022). TDK Elektronik Türkçe Sözlük’te kelimenin Farsçadan ödünçlendiği bilgisi de vardır.

leylon: Plastik kap.

“Şu leylonu getir de biraz saña meyve verim.”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “leylon” sözcüğünün karşıladığı kavrama Derleme Sözlüğü’nde “laylon” biçiminde ve “naylon, plastik ve plastik eşya” karşılığında rastlanır (DS III). Bu kelime, Hatay Arapçası konuşma dilinde “çadır” karşılığında kullanılır.

muhur: Büyük taşları kaldırmak için kullanılan alet.

“Komşum muhurunu vèrebiliñ mi tarlada daşları gırayum.”

Sofular köyü ağzında kullanılan “muhur” sözcüğünün karşıladığı kavrama Derleme Sözlüğü’nde “mürdün” biçiminde ve “Kaldıraç, kaldıraç kolu” karşılığında rastlanır (DS IX). Bu kelime de Arapça *müührün* biçiminde ve aynı anlamda kullanılır (<https://tevakku.com>).

pêşkil: Havlu.

“Gızım abdes aldım pêşkil yoğ mu?”

Sofular köyü ağzında kullanılan “pêşkil” sözcüğünün karşıladığı kavrama Derleme Sözlüğü’nde “pêşkir” biçiminde ve “havlu” karşılığında rastlanır (DS IX). Bu kelime de Farsça *pêşkir* kelimesinden ödünçlenmiştir.

pontir: Pantolon.

“Bu pontirin altı çok uzun kesebilin mi?”

Sofular köyü ağzında kullanılan “pontir” sözcüğünün karşıladığı kavrama Derleme Sözlüğü’nde “pontur” biçiminde ve “pantolon” karşılığında rastlanır (DS IX ve XII). Kelime Fransızca *pantolon* kelimesinden ödünçlenmiştir.

subpa: Sıpa.

“Bu subpa anasını arıyo. Tarladan ne zaman geleceñ.”

Sofular köyü ağzında kullanılan “subpa” sözcüğünün karşıladığı kavrama Derleme Sözlüğü’nde “suppa” biçiminde ve “sıpa” anlamında rastlanır (DS 10).

took: Tavuk.

“Bu yımirtalar, köy took yımirtası mı?”

Sofular köyü ağzında kullanılan “took” sözcüğünün karşıladığı kavrama Derleme Sözlüğü’nde “tavuk” biçiminde ve “tavuk” karşılığında rastlanır (DS Doğu Trakya Ağzı).

tulluk: Ayran çalkalama kabı.

“Tulluğu getirde güzel bir ayran yapag.”

Sofular köyü ağzında kullanılan “tulluk” sözcüğünün karşıladığı kavrama Derleme Sözlüğü’nde “tuluk” biçiminde ve “Pekmez, peynir, yağ vb. şeyler koymaya yarayan ya da yayık olarak kullanılan deri, tulum.” anlamında rastlanır (DS 10).

yimeni: lastik ayakkabı Yemenlilerden olabilir

“Hanım yimenimi gördüñ mü? Bulamıyom.”

Sofular köyü ağzında kullanılan “yimeni” sözcüğünün karşıladığı kavrama Derleme Sözlüğü’nde “yemeni” biçiminde ve “Yumuşak, yazlık bir çeşit ayakkabı.” karşılığında rastlanır (DS XI). Türkçe Sözlük’te bu kelimenin Arapça *yemeni* kelimesinden ödünçlendiği bilgisi mevcuttur.

Derleme Sözlüğü’nde Bulunmayanlar

atün: Zeytin.

“Bu atünneriñ yağı çoğ hoş olur.”

Sofular köyü ağzında “zeytin” karşılığında kullanılır. Bu kelime standart Arapçada *ütm* biçiminde (<https://tevakku.com>) bölge Arapçasında ise *attün* biçiminde “zeytin” karşılığında kullanılır (M, Onur, Kişisel İletişim, 29 Temmuz 2022).

akirt: Biber salçası.

“Bu akirt çoğ acı. Domates akirtini getir ordan.”

Bu kelime, “biber salçası” karşılığında kullanılır. Standart Arapçada “bulanık, çamurlu, karışık, tortulu” anlamına gelen *akir* kelimesi vardır (<https://tevakku.com>).

assel: Halka tatlısı.

“Şimdi assel olsa da yêsek. Bayılıyom bu tatlıya.”

Bu kelime, “halka tatlısı” karşılığında kullanılır. Bu kelime standart Arapçada *aselün* biçiminde (<https://tevakku.com>.) bölge Arapçasında ise *asel* biçiminde “bal” karşılığında kullanılır (M. Onur, Kişisel İletişim, 29 Temmuz 2022).

bakdeniz: Maydanoz.

“Bir bağ bakdeniz getir de lahmacun yapag.”

Sofular köyü ağzından derlenen “bakdeniz” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde bulunmamaktadır. Bu kelime, Güncel Türkçe Sözlük’te “maydanoz” karşılığında kullanılır. Bu kelime standart Arapçada *bakdünis* biçiminde (<https://tevakku.com>.) bölge Arapçasında ise *bakdunüz* biçiminde “maydanoz” karşılığında kullanılır (M. Onur, Kişisel İletişim, 29 Temmuz 2022). Türkçe Sözlük’te ise kelimenin Rumcadan alıntılandığı bilgisi mevcuttur.

bezakke: Sümüklü böcek.

“Bizim su gıyusunun içi bezakke dolmuş.”

Bu kelime, “sümüklü böcek” karşılığında kullanılır. Bu kelime Hatay Altınözü Arapçası konuşma dilinde bızake biçimiyle kullanılır. Bu kelime standart Arapçada *büsāk* biçiminde ve “salya, balgam, atılan tükürük” karşılığında (<https://tevakku.com>.) bölge Arapçasında ise *bızake* biçiminde “sümüklü böcek” karşılığında kullanılır (M. Onur, Kişisel İletişim, 29 Temmuz 2022).

dengir: Tanrı.

“Seniñ dengiriñ yok mu?”

Bu kelime, “tanrı” karşılığında kullanılır. Bu kelime “tanrı” karşılığında Sümerce *dingir* kelimesine çok benzemektedir (Tuna: 1997, aktaran Ercilasun, 2004: 35).

fısfıs: Mum yerine kullanılan ışık.

“Gızım fısfısı getir her taraf zıfir garanniğ.”

Sofular köyü ağzından derlenen “fısfıs” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde bulunmamaktadır. Bu kelime, Güncel Türkçe Sözlük’e göre halk ağzında “Koku, ilaç vb. sıvıları püskürtmek için kullanılan araç.” karşılığında kullanılır.

gaçıl: “Çekil, anlamında bir hitap sözcüğü.

“Şurdan gaçıl da işimizi yapag.”

Sofular köyü ağzından derlenen “gaçıl” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde bulunmamaktadır. Bu kelime, Güncel Türkçe Sözlük’e göre halk ağzında “çekil” karşılığında kullanılır.

habıye: Testinin büyüğü. habıye: Yerel A., haabiyetün: Fasihte de var

“Bir habıye su içdim doymadım.”

Bu kelime, “Testiden büyük kap.” karşılığında kullanılır. Bu kelime standart Arapçada *hābiye* biçiminde (<https://tevakku.com>.) bölge Arapçasında ise *hābiyetün* biçiminde “varil, fiçi” karşılığında kullanılır (M. Onur, Kişisel İletişim, 29 Temmuz 2022).

hamiş: Perşembe

“Bugün hamış gecesı namaza gideg mi?”

Bu kelime, “perşembe” karşılığında kullanılır. Bu kelime de standart Arapçada *hamis* biçiminde ve “perşembe” karşılığında kullanılır (<https://tevakku.com>).

hanifi: Musluk.

“Gızım babañ evde bizim hanifi bozulmuş gelig yapstñ.”

Bu kelime, “musluk” karşılığında kullanılır. Bu kelime standart Arapçada *hanefiye* biçiminde ve “musluk, çeşme, vana” karşılığında kullanılır (<https://tevakku.com>).

hökere: Bahçe.

“Yarın sabah erkenden hökereye gidecēz. Şetilleri hazırladıñ mı?”

Bu kelime, “bahçe” karşılığında kullanılır. Bu kelime standart Arapçada *hukr* biçiminde (<https://tevakku.com>.) bölge Arapçasında ise *haküre* biçiminde “bahçe” karşılığında kullanılır (M. Onur, Kişisel İletişim, 29 Temmuz 2022).

isil: Kümes.

“Şu isilden yımırtaları getir de bişireg.”

Bu kelime, “kümes” karşılığında kullanılır.

kagık: Pasta.

“Doğum günü kağığimi nêrden alacāñ baba?”

Bu kelime, “pasta” karşılığında kullanılır.

kalemlî: Kova

“Bir kalemlî yoğurt getirdim. Doya doya yeñ.”

Bu kelime, “kova” karşılığında kullanılır.

kapkap: Terlik.

“Ana kapkapım yırtıldı, yeñisini alabiliñ mi?”

Bu kelime, “terlik” karşılığında kullanılır. Yansıma anlamlı bir kelime olup standart ve bölge mahalli Arapçasında aynı biçim ve anlamda kullanılır (<https://tevakku.com>).

katık etmek: Az yemek yemek.

“Oğlum çok şişmansıñ biraz katık ét diyom.”

Sofular köyü ağzından derlenen “katık etmek” ifadesi Derleme Sözlüğü’nde bulunmamaktadır. Bu kelime, Güncel Türkçe Sözlük’e göre halk ağzında “Ekmeğin çok, yemeğin az olduğu durumlarda yemeği ölçülü yemek.” karşılığında kullanılır.

kayrole: Döşek.

“Hayatımda böyle kayrole görmedim. Çok rahat.”

Sofular köyü ağzından derlenen “kayrole” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde bulunmamaktadır. Bu kelime, Güncel Türkçe Sözlük’te İtalyancadan “karyola” biçiminde ödünçlenmiş ve “Üzerine yatak konulup yatılan tahta veya metal ev eşyası.” karşılığında kullanılır. Sofular köyü ağzında metateze uğramıştır.

kemmun: Kimyon.

“Sütlacıñ üzerinde kemmun da çok güzel oluyo.”

Bu kelime, “kimyon” karşılığında kullanılır. Standart Arapçada *kemmün* biçiminde ve “kimyon, kekik, çemen” karşılığında kullanılır (<https://tevakku.com>).

kümbahi: Huni.

“Yağ boşaltacām siziñ kümbahiye getirebiliñ mi?”

Sofular köyü ağzından derlenen “kümbahi” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde bulunmamaktadır. Bu kelime, Güncel Türkçe Sözlük’e göre halk ağzında “huni” karşılığında kullanılır.

lobat: Tandıra konulan çalı.

“Lobat ile yapılan çöreg çok lezzetli oluyo.”

Bu kelime, “Tandıra konulan çalı.” karşılığında kullanılır.

mahlta: Mercimek çorbası.

“En sevdiim yemek tarhana ve mahlta.”

Bu kelime, “mercimek çorbası” karşılığında kullanılır. Standart Arapçada da aynı biçim ve anlamda kullanılır (<https://tevakku.com>).

martabani: Bakır yemek kabı.

“Komşum bizim martabani sizde mi kalmış aradım, bulamadım.”

Bu kelime, “Bakır yemek kabı” karşılığında kullanılır.

meşrefe: Bostan ekmek için kullanılan alet, tırmık.

“Şu meşrefeyi uzat şurayı düzleyim.”

Sofular ağzında kullanılan “meşrefe” kelimesi DS’de kullanılmaz. Fakat DS’de Antakya köylerinden derlenen “meştele” kelimesi bu kelimeye benzerlik gösterir ve “fidanlık, fidelik” (DS IX) anlamında kullanılır. Bu kelime de standart Arapçada mecazî biçiminde ve “kürek, tırmık” karşılığında (<https://tevakku.com>) bölge konuşma Arapçasında ise meşrebe biçiminde ve “tarımda kullanılan tırmık” karşılığında kullanılır (M. Onur, Kişisel İletişim, 29 Temmuz 2022).

milangaz: Fırınlı ocak.

“Milangazı açığ unutma zehirleririg.”

Sofular köyü ağzından derlenen “milangaz” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde bulunmamaktadır. Bu kelime, “fırınlı ocak” karşılığında kullanılır. Markalaştırma, aktarma ya da genelleme adıyla bilinen kelime türetme yöntemidir. (pril, selpak, pimapen, nutella, vileda, pilot kalem vb.)

ölelek: Kozalak.

“Bir çuval hөlelek topladım. Kışın sobada yakarığ.”

Bu kelime, “kozalak” karşılığında kullanılır.

paşkarısı: Bukalemun.

“Bizim eve paşkarısı girmiş. Bir türlü çıkaramadım.”

Bu kelime, “bukelamun” karşılığında kullanılır.

sahfi: Küçük tas.

“Bir sahfi su vër içeg.”

Bu kelime, “küçük tas” karşılığında kullanılır.

sakif: Taşları kırmak için kullanılan balyoz.

“Bu sakif çok böyüg küçüğünü uzatsana.”

Bu kelime, “Taşları kırmak için kullanılan balyoz.” karşılığında kullanılır.

sarmiçi: Kısır yemeği.

“Şu soğannarı ve bakdenizi de sarmiçine goyağ çoğ güzel olur.”

Bu kelime, “kısır yemeği” karşılığında kullanılır.

soğra: Bedava.

“Beni de zaten ancağ soğra işler bulur.”

Sofular köyü ağzından derlenen “soğra” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde aynı anlamda bulunmamaktadır. Bu kelime, “bedava” karşılığında kullanılır.

sürahye: Sürahi

“İftarda bir sürahye su içdim.”

Sofular köyü ağzından derlenen “sürahye” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde bulunmamaktadır. Bu kelime, Güncel Türkçe Sözlük’e göre halk ağzında “sürahi” karşılığında kullanılır ve Arapçadan ödünçlenmiştir (<https://tevakku.com>).

şeherye: Şehriye.

“Yağda şeheryeyi unuttum yandı.”

Bu kelime, “şehriye” karşılığında kullanılır. Bu kelime standart Arapçada *şa’riye* biçiminde ve “saç” karşılığında kullanılır (<https://tevakku.com>).

şerbe: Testinin küçüğü.

“Bu şerbe su bize yétmez, iki şerbe su getir.”

Bu kelime, “Testiden küçük kap.” karşılığında kullanılır. Bu kelime de standart ve mahalli Arapçada *şerbe* biçiminde ve “içme” karşılığında kullanılır (<https://tevakku.com>).

tikle: Tava.

“Bir tikle getir de yımırta bişireg, acığdım.”

Bu kelime, “tava” karşılığında kullanılır. Bu kelime de standart Arapçada *ķale* biçiminde ve “kızartmalık” karşılığında kullanılır (<https://tevakku.com>).

yengattan: Yeniden.

“İnşallah yengattan görüşürüg.”

Bu kelime, “yeniden, tekrar” karşılığında kullanılır. *Yeniden* kelimesinin ses değişimine uğramış biçimidir.

zohu: Solucan.

“Şu toprağdaki zohulara bak ne ğadar da çoğ.”

Bu kelime, “solucan” karşılığında kullanılır.

züngül: Lokma tatlısı.

“Bu züngül çok lezzedli, saña da alayım mı?”

Bu kelime, “lokma tatlısı” karşılığında kullanılır.

Aynı Biçim ve Anlamda Kullanılan Kelimeler

acur: Salatalık.

“Biraz acur getir de tuzlayıg yiyeg.”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “acur” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS I). Bu kelime de standart ve mahalli Arapçada *accūr* biçiminde ve “salatalık” karşılığında kullanılır (M. Onur, Kişisel İletişim, 29 Temmuz 2022), (<https://tevakku.com>).

ağu: Zehir.

“Şu ağaçlara bu ağuları sık zenkler ğedsin.”

Sofular köyü ağzında kullanılan “ağu” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS I).

amti: Hala.

“Amti bayramıñ mübarek olsun. Seni çok özledim.”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “amti” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS I). Bu kelime de standart Arapçada *ammeti* biçiminde ve “hala” karşılığında kullanılır (<https://tevakku.com>).

angıl-: Şaşırmak.

“*Seni karşımda görüncü birden angıldım.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “angıl” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS I).

angut: Ördek.

“*Bu angutları ağşama bişir de yiyeğ.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “angut” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS I).

asbap: Elbise.

“*Bu asbapları bayramda giyerim.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “asbap” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS Urfa Merkez Ağzı).

bediz: Heykel.

“*Tam bedizi yapılacağı adamsıñ.*”

Sofular köyü ağzında kullanılan “bediz” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS II). Bu kelimenin aynı şekilde kullanımı Köktürkçede de görülür (Ercilasun, 2004: 119).

bezek: Süs eşyası.

“*Bu bezekleri eve götür masaya çoğ yakışacağı.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “bezek” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS II). Bu kelimenin de benzer kullanımı Köktürkçede *bedizçi* biçiminde “süsleyici” vardır (Ercilasun, 2004: 185). Kelimenin *bedize-k > bedizek > bezek* biçiminde bir değişim göstermiş olabilir. Kelime Türkçe Sözlük’te *bezek* biçiminde ve “süs, ziynet; bir eseri süslemeye yarayan motiflerin her biri” anlamlarında verilmiştir.

bider: Tohum.

“*Yarın tarlaya bider ekmeye gidecēm.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “bider” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS II). Bu kelime de standart Arapçada *bider* biçiminde ve “tohum” karşılığında kullanılır.

bire: Erkek çocuk.

“*Ahmetleriñ bir biresi olmuş hayırlı olsuña gideğ.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “bire” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS II).

bitig: Mektup.

“*Geçen yazdım bitige neden cevap vermedin.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “bitig” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS II). Bu kelime de Köktürkçe ve sonraki dönem Türkçesinde *bitig* biçiminde “yazı ve mektup” karşılığında kullanılır.

botuk: Deve yavrusu.

“*Bu botuk çok zayıflamış anne südüne ihtiyacı var.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “botuk” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS II).

bürge: Pire.

“*Aman tanrım! Saçlarını bürge gıplamış.*”

Sofular köyü ağzında kullanılan “bürge” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS II).

cara: Testi.

“*Bir cara ayran içdim.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “cara” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS 3). Bu kelime standart Arapçada *carra* biçiminde (<https://tevakku.com/>), Hatay Altınözü Arapçası konuşma dilinde de *cara* biçimiyle ve aynı anlamlarda kullanılır (M. Onur, Kişisel İletişim, 29 Temmuz 2022).

cimem: Buğday sapıyla işlenen tabak.

“*Bir cimem meyve yedim.*”

Sofular köyü ağzında kullanılan “cimem” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS III Antakya/Hatay). Bu kelime de standart ve mahalli Arapçada *cemmeme* biçiminde “yaymak ve bitki büyümesi” karşılığında kullanılır (M. Onur, Kişisel İletişim, 29 Temmuz 2022), (<https://tevakku.com>).

cor: Sohbet.

“İşin gücün cor yapmağ, biraz da çalışsañ.”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “cor” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS III). Bu kelime Hatay Altınözü Arapçası konuşma dilinde komşu anlamıyla kullanılır (M. Onur, Kişisel İletişim, 29 Temmuz 2022).

çibik: Alkış.

“Çibik çalmağdan ellerim şişdi.”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “çibik” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS III).

depik: Tekme

“Şimdi saña bir depik atarım feleğîñ şaşar.”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “depik” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS IV).

ellik: Topluluk

“Şu ellik ne için toplanmış?”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “ellik” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS V).

engas: Yalan.

“Baña engas söyleme artığ.”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “engas” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS XII).

gudubet: Çirkin.

“Bu gudubet elbiseyi neden baña aldıñ?”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “gudubet” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS VI). Bu kelime standart Arapçada *ğudubetin* biçiminde “öfkelenilecek tip, sevimsiz” karşılığındadır (<https://tevakku.com>). Bununla birlikte bugün bölge standart Arapçasında ve standart Arapçada kullanılmamakta kelime Türkçeleşmiş Arapça görünümündedir.

gümgüm: İbrik.

“Şu gümgümü getir de abdes alağ.”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “gümgüm” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS VI).

halti: Teyze.

“Halti nasılsıñ, nerelerdesiñ?”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “halti” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS Diyarbakır Ağzı). Bu kelime de standart Arapçada aynı biçim ve anlamda kullanılır (<https://tevakku.com>).

happan: Bir çeşit kuş tuzağı

“Okula gurdumuz happan işe yaradı. Farelerin hepsini yakaladık.”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “happan” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS VII).

havut: Bahçe.

“Çocuklar oyun oynamañ havuttan çıkıñ hemen.”

Sofular köyü ağzında kullanılan “havut” sözcüğünün karşıladığı kavrama Derleme Sözlüğü’nde “havut ve havış” biçiminde ve “avlu, bahçe” karşılığında rastlanır (DS VII). Standart Arapçada *havt* biçiminde kullanılan kelime, “etrafi çevrili” karşılığında kullanılır (<https://tevakku.com>).

helke: Kova.

“Bahçeden bir helke bandıra topladım.”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “helke” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS VII).

ışıklık: Kapı girişi.

“İşıklıkta durma, içeri gel, çay içeg.”

Sofular köyü ağzında kullanılan “ışıklık” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçimle birlikte ve “eşik, pencere ve lamba” gibi anlamlarda kullanılır (DS VII).

karakarga: Kuzgun.

“*Bu karakarga yavrusu ölmek üzereyken tarlada buldum.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “karakarga” sözcüğü Güncel Türkçe Sözlük’te de aynı biçim ve anlamda kullanılır.

kele: Kız ya da kadın çağırma ünlemi.

“*Napıyon kele akşam gel de oturağ.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “kele” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS VIII).

koz: Ceviz.

“*Yaz geldi ne zaman kozları toplayacaksınız.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “goz” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS VIII).

köçek: Deve yavrusu.

“*Bizim deve bu sene köçek yapmadı.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “köçek” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS VIII).

köstü: Köstebek.

“*Bizim tarla köstü yuvası olmuş. Her taraf delig deşig.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “köstü” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS VIII).

kulaklı: Sepet.

“*Bir kulaklı yımurtam gırıldı. Bu kulaklının altı çürümüş.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “kulaklı” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS II).

löküs: Gaz lambası.

“*Elegtirigler gèddi löküsü getir de yakağ.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “löküs” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS IX).

okuntu: Düğün davetiyesi.

“*Mıhdarın okuntusu geldi mi saña, hafdaya düğünü varmış.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “okuntu” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS IX).

patata: Patates.

“*Bu seneki patataların hepsi çürük çığdı.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “helke” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS IX).

payam: Badem.

“*Şimdi payam ve koz olsa yèrdik.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “payam” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS IX).

pissik: Kedi.

“*Bizim pissik gaybolmuş gördün mü?*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “pissik” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS IX).

süllüm: Merdiven.

“*Şu süllümü getirde biraz yaprağ toplayağ.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “süllüm” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS X). Bu kelime de standart Arapçada aynı biçim ve anlamda kullanılır (<https://tevakku.com>).

şırı: Fermuar.

“*Bu pantolonun şırı bozulmuş terziye gideğ.*”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “şırı” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS X Hatay/Antakya Ağzı).

şişek: Dişi kuzu.

“Bu seneki yavru göyunnar hep şişek.”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “şişek” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS X).

toğuk: Tavuk.

“Bu toğukları baña getirdi. Ağşam bişireg.”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “toğuk” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS X).

yırtımcı: Manifaturacı.

“Geçen gün yırtımcıdan aldım gumaş defolu çıkdı.”

Sofular köyü ağzında tespit edilen “yırtımcı” sözcüğü Derleme Sözlüğü’nde de aynı biçim ve anlamda kullanılır (DS XI).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Türkiye Türkçesi ağzlarından derlenen söz varlığı Türkçenin zenginliğini ortaya koyan önemli kaynaklardan birisidir. Bu kelimeler yüzyıllar boyunca işlenmiş bir dilin yansımasıdır. Dildeki kelimeler buldukları coğrafi ortam, siyasi sınırlar, meslek edinilen uğraşlar ve etkileşim içerisinde bulunduğu dillere bağlı olarak farklı anlamlar ve kullanım biçimleri kazanmaktadır.

Hatay Sofular köyünden derlenen kelimeler Derleme Sözlüğü’yle karşılaştırıldığında aşağıdaki şekilde bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Derleme Sözlüğü’nden Farklı Anlamda Kullanılan Kelime Sayısı	Derleme Sözlüğü’nde Aynı Anlamda Gelen Fakat Farklı Biçimde Kullanılan Kelime Sayısı	Derleme Sözlüğü’nde Bulunmayan Kelime Sayısı	Derleme Sözlüğü’ndekiyle Aynı Biçim ve Anlamda Kullanılan Kelime Sayısı
20	19	38	43

Bu veriler göz önüne alındığında Sofular köyü ağzında, Derleme Sözlüğü’nde bulunmayanlar kelimelerle Derleme Sözlüğü’ndekiyle aynı biçim ve anlamda kullanılan kelimelerin daha fazla olduğu görülmektedir.

Sofular köyü sakinleri etkileşim içerisinde buldukları Arapça konuşurlardan da kelime alışverişinde bulunmuşlardır. Arapçadan aldıkları kelimelerin bazılarını kaynak dildeki biçim ve anlamlarıyla kullanırlarken bazılarını farklı anlam ve biçimde kullanmaktadırlar. Mesela *cor* kelimesi Sofular köyü ağzında sohpet anlamındayken Hatay Altınözü Arapçasında *komşu* karşılığında kullanılır. Hatay Altınözü Arapçasında kullanılan *carra* kelimesi de Sofular köyü ağzında *cara* biçimiyle kullanılır. Standart Arapçada *havt* kelimesi “etrafi çevrili” anlamına gelirken Sofular köyü ağzında “bahçe” anlamında kullanılır. Sofular ağzında *gudubet* kelimesi standart Arapçada *ğudubetin* biçiminde “öfkelenilecek tip, sevimsiz” karşılığındadır. Bununla birlikte bugün bölge konuşma Arapçasında ve standart Arapçada kullanılmayan bu kelime, Türkçeleşmiş Arapça görünümündedir. Arapçada “iki kat” anlamında kullanılan *ülle* kelimesi Sofular ağzında *ölle* biçiminde ve “iki katlı ev” karşılığında kullanılır.

Sofular köyü ağzından derlenen kelimelerden bazıları, Eski Türkçe kelimelerle ya doğrudan ilişkilidir ya da bu kelimelerin birtakım ses değişimlerine uğramış biçimlerdir. *Bediz*, *bezek*, *bitig* ve *dingir* kelimeleri bu durumu örneklendirir.

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere Sofular köyü Türkmen ağzı bir taraftan Eski Türkçe ve onun devamı Türk lehçelerinde kullanılan kelimeleri, bazı ses değişiklikleriyle, bünyesinde barındıran sosyo-kültür bakımından komşuluk ettiği mahalli Arapçadan da bir takım kelimeler almıştır. Bu kelimeleri bazen biçim ve anlam bakımından kaynak dille olduğu şekliyle alırken bazen de Türkçenin biçim ve semantiğine uydurarak farklı anlamlar da yüklemiştir.

Geçmişten günümüze Türkiye Türkçesi ağzlarından akademik ve amatör olarak pek çok söz varlığı çalışması yapılmıştır. Sofular köyü ağzından yapılan söz varlığı derlemesinin de gelecekte genişletilebilecek Türkiye Türkçesi Derleme Sözlüğü’ne katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ağzların hızla yok olduğu göz önüne alındığında bu çalışmaların arttırılması önem arz etmektedir.

Yazarlık Katkısı

Araştırmaya birinci yazar %50 oranında, ikinci yazar %50 oranında katkı sağlamıştır.

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Beşeri ve Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Karar Tarihi: 07.08.2020

Belge Numarası: 05

Kaynak Kişiler, Yaşları ve Derleme Tarihleri

Hasan Yaşar-55 (21.04.2021)

Hamit Kuş-47 (21.04.2021)

Mehmet Emir-90 (24.04.2021)

Hüseyin Kuş-86 (24.04.2021)

Kerem Yılmaz-48 (25.04.2021)

Bilal Yaşar-82 (25.04.2021)

Mustafa Yaşar-62 (27.04.2021)

Ahmet Malgac-50 (27.04.2021)

Selvinaz Turmen-40 (28.04.2021)

Hayrettin Türkmen-75 (02.05.2021)

Sait Malgac-39 (05.05.2021)

Raif Kanlı-75 (09.05.2021)

Ali Yaşar-55 (14.05.2021)

Hamza Türkmen-62 (14.05.2021)

Kısaltmalar ve Çeviriyazı İşaretleri

DS : Derleme Sözlüğü

M. Onur : Mehmet Onur (Kişisel iletişim kurulan mahalli Arapça konuşuru)

ā : uzun a

ē : uzun e

î : uzun i

ū : uzun u

ğ : arka damak g'si

ħ : sızıcı h

Ġ : arka damak g'si

ķ : arka damak k'si

ñ : geniz n'si

KAYNAKÇA

Arapça-Türkçe Sözlük. <https://tevakku.com> adresinden 29.07.2022 tarihinde erişildi.

Biray, N. (2009). Denizli Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(8), 747-776.

Bulut, S. (2013). Türkiye Türkçesi Ağzıları Üzerine Çalışma Yapılmayan İl ve İlçeler. *Turkish Studies*, 8(1), 1129-1149.

Bulut, S. (2018). *Gümüşhane İli ve Yöresi Ağzıları Söz Varlığı*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Bulut, S. (2020). Alanya (Antalya) Ağzlarından "Derleme Sözlüğü"ne Katkılar. *ASOS Journal*, 8(111), 117-144.

Buran, A. ve İlhan N. (2008). *Elazığ Yöresi Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Çiftçi, M. ve Sezer, Ö. (2017). Derleme Sözlüğüne Katkılar (Emirdağ / Burunarkaç Köyü). *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(15), 211-232.

Demirtaş, A. (2017). Osmaniye Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar. IX. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiriler Kitabı - 02-04 Kasım 2017 (s. 196-209). Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.

Efe, K. (2020). Ankara Gündül Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(49), 786-827.

Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

-
- Erdoğan, S. (2020). Kırşehir Yöresi Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar-I. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(25), 45-66.
- Gürsoy, A. (2020). Gencek (Konya-Derebucak) Kasabası Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 288-297.
- Haşimi, A. (2016). Kırıkkale İli Ağzıları (Yayınlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Bilgehan Atsız Gökdağ), Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karahan, L. (1998). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Küçük, S. ve Ateş, M. (2017). *Ordu Ağzı Söz Varlığı*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Melek, İ. ve Pehlivanlı, H. (2013). *Hatay Devleti*. Ankara: Anıt Matbaası.
- Ölmez, Z. (2010). Diyarbakır Ağzının Sözvarlığına Katkılar. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 20(2010), 193-201.
- Özçelik, S. (1997). *Urfa Merkez Ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sis, N. (2010). *Hatay Belen Ağzı*. Malatya: Serhat Kırtasiye Yayıncılık.
- Telli, B. ve Bulduk, T. B. (2018). *Adıyaman İli ve Yöresi Ağzıları Söz Varlığı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tunç, M.; Şahin, İ.; Önsüren, H. Y. ve Zeytun, M. (2001). *Geçmişten 2000'li Yillara Hassa*. Erdemli/Mersin: İnter Medya Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1963). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2013). *Derleme Sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 02.02.2022 tarihinde erişildi.
- Türk, O. ve Koç, F. (2021). Gözene Köyü Ağzında “Oyun, Mevsim, Yemek ve Gıda” ile İlgili Kültürel Unsurlara Ait Söz Varlığı. *International Journal of Filologia*, 4(6), 21-27.
-